

Michal Babiak, profesor, Bratislava

RECEPCIJA DRAMSKOG DJELA MIRE GAVRANA U SLOVAČKOM KULTURNOM KONTEKSTU ili GAVRAN REČE: "NIKAD VIŠE!"

Miro Gavran pojavio se u slovačkom kulturnom kontekstu kao ljetnji bljesak: iznenada i snažno. Vjerujem da će njegovo pojavljivanje ostaviti jednak učinak kao metaforična usporedba koju smo upravo upotrijebili: Gavranov oštar rez u slovačku dramsku i kazališnu stvarnost ima preduvjete da bude razlikovni moment dva razdoblja u ovome kontekstu - teške, naelektrizirane, znojave atmosfere nekog nedefiniranog očekivanja i, kao što to biva nakon bure, uspostavljanja nove integrale i novoga poretka stvari. *Post nubila Phoebus*.

O čemu je zapravo riječ?

Slovački kulturni kontekst nalazi se, od velike društvene, političke, znači i kulturne prekretnice nastale nakon 1989, u jednoj dosta čudnoj situaciji traženja dijagnoze prisutnoga vremena, nakon kojega bi, hipotetički, moglo proizaći i razmišljanje o nekoj mogućoj perspektivi. Slovačka kultura je u izvjesnome smislu, s obzirom na svoje političko svrstavanje u tzv. istočni socijalistički blok, doživjela izvjesnu društvenu i kulturnu reanimaciju u 60. godinama. Zahvaljujući vodećoj ličnosti ovoga procesa, slovačkome političaru Alexandru Dubčeku i njegovoj ideji "socijalizma s ljudskim likom", koji je kulminirao u Praškome proljeću, slovačka kultura se tih, 60-tih godina, "nadisala svježeg zraka" kulturnih i umjetničkih procesa koji su dominirali na aktualnoj svjetskoj sceni. Ali, svi ovi procesi zaustavljeni su tenkovskim gusjenicama "bratske pomoći" ostalih zemalja iz sovjetskog socijalističkog bloka. Nakon toga dolazi do ponovnog uspostavljanja sovjetskog

diktata političkog videnja socijalizma u koji se, prirodno, morao uklapati i kulturni kontekst. To je značilo ponovnu rehabilitaciju soćrealizmu i njegovih najrazličitijih zombijevskih podvrsta. Osim ove, službene kulture postojala je, svakako, i tzv. disidentska kultura, no njeni učinci, s obzirom na to da se ovaj vid realizirao u sporednim ili marginalnim sferama (ekološke aktivnosti, studentski festivali i sl.) su bili, zapravo, minimalni. Kazalište je u ovoj situaciji bilo jedno od najsvetijih mjesta, gdje se koncentriralo djelovanje antislužbene kulture jer je upravo kazalište po svojoj prirodi najotvoreniji prostor za različite realizacije ovoga buntovnog programa. Očitovalo se to i u dramaturgiji (za pravo viteško djelo smatralo se stavljanje nekog od autora izvan sovjetskog socijalističkog bloka - u ovome kontekstu treba promatrati i veliki uspjeh koji su doživjela Kreležina *Gospoda Glembajevi* na sceni bratslavskog Narodnog kazališta 70-ih godina: bio je to uspjeh dramaturgije koji je publika s oduševljenjem pročitala i prihvatila), pa sve do festivala studentskog teatra koji se održavao u istočno-slovačkom sveučilišnom centru Prešovu (Akademijski Prešov), ili *underground* scena koje se nakon izvjesnog političkog smirivanja počinju javljati u Bratislavi (Roland, Stoka, Gunagu i sl.). Nakon 1989. situacija se postupno kaotizira i traumatizira. S jedne strane dio kulturnih djelatnika postupno evolucionira dotadašnju situaciju, ili u liberalnijem pristupu, nastavlja na procese koji su politički prekinuti u 60-im godinama. S druge pak strane, radikalni-

ji dio kulturne komune želi staviti debelu crtu iza svega što je bilo do 1989. i uključiti se u aktualne svjetske trendove. U ova se dva koncepta jako nesretno uključio i moment postmoderne: u gotovo potpuno nedostupnoj teorijskoj literaturi o postmoderni do 1989, najveći dio javnosti je promatra samo u nekim njenim poetskim manifestacijama i ignorira postmoderanu kao stanje. U takvoj situaciji najveći dio javnosti ovaj termin upotrebljava za omraženo označavanje svega i svačega što se u ovome trenutku javlja a što se ne uklapa u sferu poznate refleksije.

I u takvome, se trenutku pojavljuje Gavran.

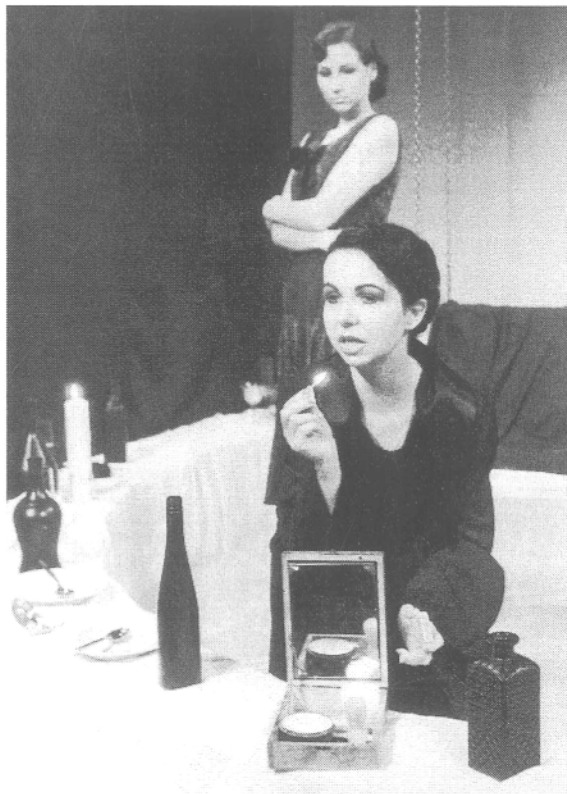
Kao što to često biva slučaj, sretno se poklopilo nekoliko značajnih momenata: Gavranov publicitet zasigurno je pojačala činjenica što je 1999. dobio značajnu nagradu i bio proglašen za najboljeg srednjeeuropskog pisca, to je bio "detalj" koji je pomogao i pri izdavanju izabranih Gavranovih drama u Slovačkoj i stavljanju na repertoar jedne od Gavranovih drama u slovačkome profesionalnom kazalištu.

Sedam drama u knjizi

Poznati prevoditelj hrvatske književnosti, dr. Ján Jankovič, sa svojim zavidnim osjećajem za vrijednost, već nekoliko godina sustavno prevodi djela Mire Gavrana na slovački jezik. Kruna ovih aktivnosti bilo je izdavanje ovih drama u njegovoj izdavačkoj kući pod naslovom *Drame i komedije (Dramy a komédie, Bratislava 2000)*. Izdavanje ove knjige finansijski je pomoglo i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. U ovome reprezentativnom izboru izašlo je osam Gavranovih drama: *Kad umire glumac, Ljubavi Georgea Washingtona, Shakespeare i Elizabeta, Muž moje žene, Otelo sa Suska, Traži se novi suprug i Pacijent doktora Freuda*. Osim toga prevoditelj i priređivač, Ján Jankovič napisao je pogovor uz ovo izdanje i bibliografiju cjelokupnog književnog djela Mire Gavrana.

Podsjetimo samo da je izbor iz Gavranovih drama zapravo prvi reprezentativni izbor jednog hrvatskog dramskog pisca u slovačkom kontekstu.

Svečana promocija održana je 18.01.2001. u Klubu slovačkih pisaca u Bratislavi. Svi vodeći mediji, dnevnici, radio i televizija, najavljivali su Gavranov posjet Bratislavi, promociju njegove knjige i premijeru njegove predstave u kazalištu u Zvolenu. Ovoj "zagrijanoj" atmosferi (čiji se intenzitet može usporediti samo sa posjetom Johna Cagea Bratislavi) zasigurno je pomogao i veliki intervju koji je Gavran dao

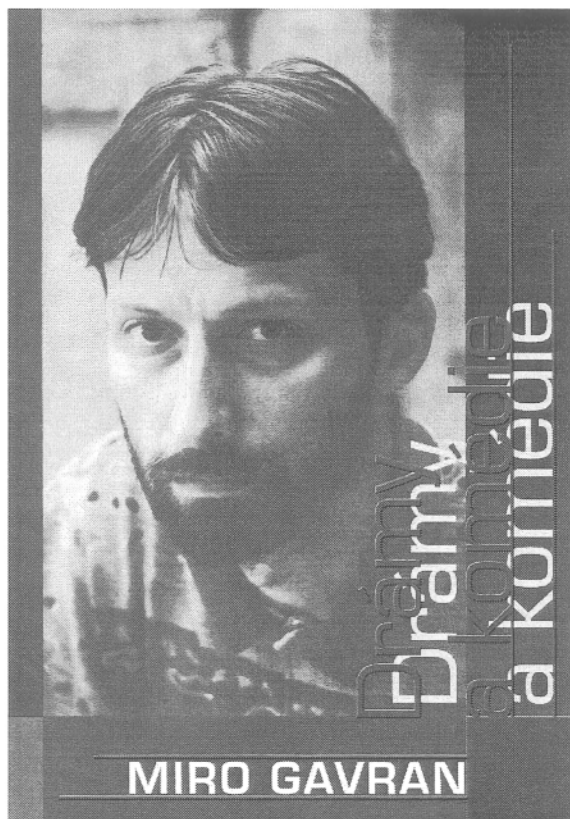

Miro Gavran *Ljubavi Georgea Washingtona*, Divadlo Jozefa Gregora Tajovského, Zvolen, Slovačka, 2001
Na slici: Martha - Svetlaná Sarvašova-Csudeyová,
Silvia - Zuzana Kyzeková

jednome od vodećih slovačkih dnevnih listova *Novi dan (Novy deň)* s portretom na naslovnoj strani. U razgovoru s poznatim kazališnim kritičarem i teoretičarem dr. Andrejom Maašikom Gavran, je odgovarao ne samo na pitanja u vezi sa svojim dramskim tekstovima i njihovom izvedbom u Hrvatskoj i svijetu, nego je govorio i o svome poetskom programu i

videnju suvremenog svjetskog, dakako i hrvatskog kazališta i njegovim perspektivama. Osim ostalog, Gavran je apostrofirao: *U kazalištu ja sam za tzv. glumačko kazalište. Za mene je dobra drama samo ona koja glumcu pruža dobru mogućnost za izgradnju upečatljive uloge. Za mene je dobar samo onaj režiser koji omogućava glumcu da izgradi dobru ulogu. Za mene je glumac mjerilom stvari. Od antičke Grčke pa sve do danas, za ova 24 stoljeća preživjele su, i kao trajne vrijednosti ostale su samo one drame koje su pružale velike glumačke mogućnosti. Na žalost, u dvadesetome stoljeću svjedoci smo mnogih ekstrema u politici i umjetnosti - a jedan od tih ekstrema bio je postmodernizam koji se na kraju primijenio na negaciju prave umjetnosti. Ja sam za ravnotežu osnovnih elemenata koje grade predstavu, znači za ravnotežu između glume, kazališnog teksta i režije, ali mjerilom stvari i svih vrijednosti u kazalištu mora biti gluma.* (Prijevod sa slovačkog - M. B.)

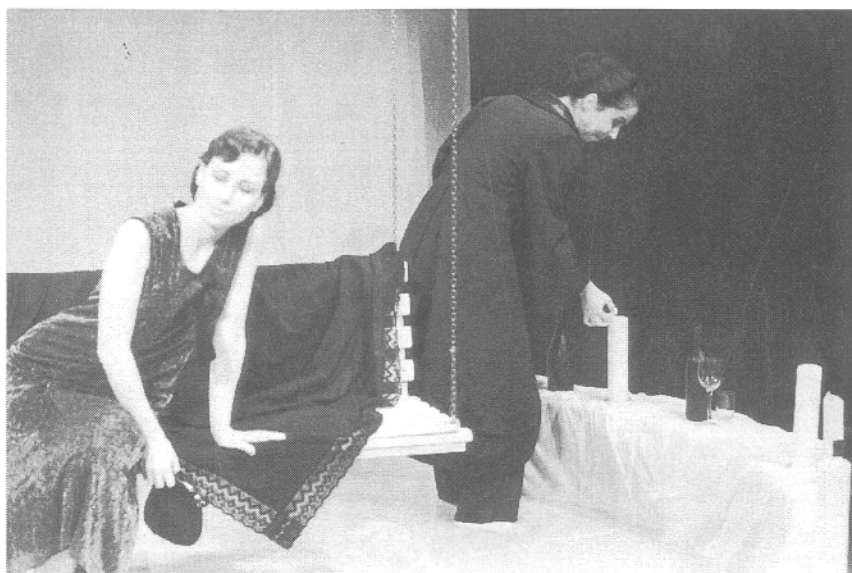
Bratislavská promocija Gavranovih drama uspjela je prikupiti brojne novinare, znatiželjnice, ali u prvome redu i stručnu javnost - književnu, kazališnu i teatrološku. Kao kuriozitet može se spomenuti da su na ovoj promociji zaista sjedili ljudi različitih poetskih i idejnih opcija, tako da je Gavranu uspjelo da na trenutak spoji i tradicionalno posvađanu umjetničku i književnu javnost. Novinare dnevnih listova (Pravda, Novy čas, Národná obroda, Novy deò, Sme, Práca), kao i kulturnih tjednika (Literárny týždenník, Knižná revue) najviše je zanimalo fenomen svjetskog uspjeha Gavranovih drama i predstava koje su nastale na osnovi njegovih tekstova, status *freelancera* u tranzicijskoj zemlji (u koje spadaju i Hrvatska i Slovačka), odnos prema ženama - kao dramskim likovima i dakako, u privatnome životu, i problemu poput prisutnosti nacionalne drame u nacionalnim kazalištima (Jozef Švolik, Pravda), poznavanje slovačke književnosti u Hrvatskoj, tehnika spajanja povijesnih i fiktivnih ličnosti, odnosno njegov odnos prema povijesnoj distanci i suvre-

menosti, zatim njegov stav o mogućnostima i šansama dijaloga djela koja su nastala na slavenskim jezicima sa zapadnom kulturom, odnosno mogućnostima umjetnosti kao nositelja geopolitičke informacije. Gavranova mišljenja o umjetnosti kao jednome od najboljih načina uzajmnog upoznavanja različitih kultura, odnosno stjecanja relevantnih informacija o geopolitičkom, psihološkom i kulturnom usmjerenju raznih naroda, zasigurno su šire poznata u hrvatskom kulturnom kontekstu.

Ljubavi Georga Washingtona

Kazališni kritičari, kao i novinari nekoliko televizijskih i radiopostaja, odnosno dnevnih listova i kulturnih časopisa došli su i u kazalište "Jozef Gregor Tajovsky" u srednjeslovačkom centru Zvolen. Premijera u svijetu najčešće izvodene Gavranove drame *Ljubavi Georgea Washingtona* imala je i u Zvolenu 18. i 19. 01. 2001. sve atribute dobre premijere: veliko uzbuđenje prije predstave, prisutnost pred-

Miro Gavran *Ljubavi Georgea Washingtona*

stavnika diplomatskog kora Republike Hrvatske u Slovačkoj, koncentrirano izvođenje, dug pljesak na kraju, puno cvijeća, suze-radosnice, izvlačenje autora na scenu, a kritičari nisu štedjeli riječi pohvale za ovu predstavu. U svojoj kritici objavljenoj u dnevnom listu *Novy deň* Anton Semko upozorava na odličnu glumu glumica u obadvije alternacije koje su pronašle jako zanimljiva rješenja i u psihološki napetim situacijama, ali i u momentima kada je u prvi plan dolazila romantizirajuća emotivnost. U velikoj recenziji u glavnome slovačkom kazališnom časopisu "Javisko" (Scena) jedan od najistaknutijih slovačkih kazališnih kritičara, dramaturg i pedagog na dramskim fakultetima u Bratislavi i Banskjoj Bistrici, dr. Anton Kret, govori i o široj pozadini premijere u Zvolenu: *Ime hrvatskog dramskog pisca Mire Gavrana odjeknulo je u prvim danima ove godine u Slovačkoj sa svom mogućom simbolikom pojma i istrajnošću fenomena. Kada već više od desetljeća znaju ovog talentiranog autora u bližem i daljnjem inozemstvu, odjednom je krenulo nabolje i u Slovačkoj: ne samo da su izašli prijevodni sedam Gavranovih drama, nego su se i kazališni radnici zainteresirali za njihovu realizaciju. Bar za sada, izgleda da je već nekoliko*

kazališta pokazalo interes za Gavrana... Koliko je nama poznato, u okvirni plan za sljedeću sezonu Gavran je ušao u kazališta u Bratislavi, Prešovu i Košicama.

Izdavanje knjige drama, kao i zvolenska premijera Gavranove drame *Ljubavi Georgea Washingtona* uspostavili su u slovačkom dramskom i kazališnom životu jedan novi element: pomakli su refleksiju suvremene drame, ali čini se i umjetnosti uopće, ka

jednome kvalitativno novome momentu. Na osnovi Gavranovog primjera postaje i u slovačkom kulturnom kontekstu evidentnije da je potpuno anakrono nastavljati s polazišta umjetničkih dometa polovine 60-ih godina. Taj put vodi jednostavno ka potpunoj radikalizaciji bitka umjetnosti u što se uvjerila i zapadna kultura polovinom 70-ih godina. Čini se da je sljedeći korak okretanje od eksperimentalnih programa i vraćanje isprobanim vrijednostima. Ovaj proces neki nazivaju i "postmoderni zaokret" a neki pak, kao Habermas "neokonzerzativistička izdaja u nedovršenom projektu moderne". Gavranov primjer nosi provokaciju nadilaženja postmoderne rezignacije i ponovnog uspostavljanja novog integrala na liniji iskustva "nedovršenog projekta moderne". Ponovnim vraćanjem na scenu priče i velikih ljudskih emocija - a s druge strane negacijom modernističke intelektualne skepse - kao da njegov opus korespondira s postulatima postmoderne, no s druge strane odsutnost intelektualnog cinizma, odnosno autoironije, tako tipične za postmodernu, govore u prilog da kod Gavrana susrećemo nešto potpuno novo. Ovo uspostavljanje, kako za sada govorimo, nove integrale, jeste pozitivan moment koji će vjerujem biti inspirativan i za slovački kazališni, dramski i uopće umjetnički kontekst.